

Čedomir Popov, 15. ožujka 1936.– 9. lipnja 2012.

Istaknuti srpski povjesničar Čedomir Popov nakon kraće bolesti preminuo je 9. lipnja 2012. u Novom Sadu. Potekavši iz srpske građanske obitelji u Melencima, u Banatu, Popov je nakon završene osnovne škole pohađao gimnaziju u Zrenjaninu, da bi 1954., kao pripadnik prve generacije upisanih studenata, započeo studij povijesti na novoosnovanom Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Među nastavnicima Čedomira Popova bili su ugledni profesori koji su svoju stručnu zrelost postigli još u međuratnom razdoblju. Riječ je o arheologu Milutinu Garašaninu, klasičaru Rastislavu Mariću, medievistima Ivanu Božiću i Đorđu Sp. Radojičiću te novovjekovcima Petru I. Popoviću, Miti Kostiću i Vasi Čubriloviću. Učeci “zanat historičara” od profesora koji su bili sam vrh historijske znanosti u tadašnjoj jugoslavenskoj državi, Čedomir Popov diplomirao je pred komisijom koju su sačinjavali profesor Vasa Čubrilović i tada mladi docent Slavko Gavrilović. Prekretnica u njegovoj profesionalnoj karijeri bio je odlazak na specijalizaciju u Strasbourg tijekom školske godine 1959./60. Studijski boravak u Francuskoj i izbor za asistenta na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu koji je potom uslijedio odredili su da historiografija postane životni poziv Čedomira Popova. Nakon obrane doktorske disertacije 1970., posvećene srpsko-francuskim odnosima od Frankfurtskog mira do Berlinskog kongresa, prošao je sva nastavnička zvanja na Filozofskom fakultetu, gdje je proveo cijeli radni vijek, odakle je otišao u zasluženu mirovinu 2001. godine.

O historiografskom djelu Čedomira Popova najrječitije svjedoči njegova voluminozna bibliografija od preko 500 jedinica različitog karaktera. Pri tome su istaknuta obilježja njegova rada na povijesti izrazita erudicija, akribičnost te izvanredna sposobnost za historijsku sintezu. Pored mnoštva znanstvenih članaka, rasprava i priloga Popov je objavio knjige posvećene pojedinim aspektima srpske povijesti u XIX. stoljeću: *Francuska i Srbija 1871-1878* (1974.), *Srbija na putu oslobođenja 1868-1878* (1980.) te *Istočno pitanje i srpska revolucija 1804-1918* (2008.). Autor je i opširnih poglavlja posvećenih povijesti Srbije u drugoj polovini XIX. stoljeća u *Istoriji srpskog naroda* (1981., 1983.), a istodobno je uredio i napisao značajan dio kolektivne monografije *Vojvodina u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji* (1984.). Poticaj za dvije knjige pružila su neposredna politička zbivanja na srpskom i jugoslavenskom prostoru i dezintegracija jugoslavenske države kojoj je Popov bio suvremenik. U knjizi *Autonomija Vojvodine – srpsko pitanje* (1993.), objavljenoj u suautorstvu sa suprugom, također povjesničarkom, Jelenom Popov, izložio je svoj pogled na povijesnu genezu “vojvođanskog problema”. Nasuprot tome, djelom *Velika Srbija – stvarnost i mit* (2008.) nastojao je pokazati historijsku neutemeljenost inače u političkom rječniku, ali i dijelu znanosti, veoma rasprostranjene teze o kontinuiranom postojanju nacionalističke politike koja je imala za cilj stvaranje velike srpske države.

U znanstvenom opusu profesora Popova posebno mjesto zauzimaju obimne historijske sinteze u kojima je dao pregled europske povijesti od kraja XVIII. do sredine XX. stoljeća i koje su zbog svoje kvalitete do danas ostale nezaobilazni sveučilišni udžbenici na prostorima bivše Jugoslavije. Dok je u knjizi *Od Versaja do Danciga* (1976.) dao znalački koncipiran pregled povijesti međunarodnih odnosa u međuratnom razdoblju, *Građanska Evropa 1770-1914* (I-III, 2010.) u neku je ruku životno djelo Čedomira Popova i njegov *magnum opus*. Započeta prije četvrt stoljeća i objavljena prvi put

1989. u dva obimna toma koji se odnose na razdoblje 1770.–1870., *Građanska Evropa* vrlo je brzo postala nezaobilazan izvor informacija i osnovni priručnik za izučavanje složenih tokova europske povijesti tijekom navedenog razdoblja. Već prvo izdanje ovog djela doživjelo je izrazito pozitivnu recepciju u stručnim krugovima i postalo klasično ostvarenje srpske historiografije posvećeno europskoj povijesti. Drugo izdanje, koje je ugledalo svjetlost dana nakon više od dva desetljeća od prvog pojavljivanja, prva je cjelovita sinteza povijesti Europe od vremena građanskih revolucija krajem XVIII. stoljeća do izbivanja Prvog svjetskog rata koja je napisana na jednom od južnoslavenskih jezika. Pored ovih, najznačajnijih radova profesora Popova, važno je spomenuti i dvije obimom nevelike, ali sadržajem bogate znanstveno-popularne knjižice – *Evropske građanske revolucije od 18. do 20. veka* (1992.) te *Politički frontovi Drugog svetskog rata* (1995.). Radovi posvećeni teoriji i metodologiji historijske znanosti kao i historiji historiografije, za koje je Popov pokazivao među povjesničarima rijetko zanimanje, sabrani su u knjizi *O istoriji i istoričarima* (1999.).

Naslovi najznačajnijih radova Čedomira Popova pružaju jasan uvid u tematski krug pitanja koja su bila težište njegova nastavnog i znanstvenog rada. U kronološkom pogledu to je Opšta povijest Novog veka, sveučilišni predmet koji je Popov preuzeo od svoga profesora Petra Popovića i kojim se posvećeno bavio više od četiri desetljeća. Tijekom novovjekovne epohe tri su kruga pitanja osobito privlačila njegovu pozornost – povijest velikih država Europe u rasponu od razdoblja građanskih revolucija u drugoj polovini XVIII. pa do sredine XX. stoljeća, povijest međunarodnih odnosa te srpska nacionalna revolucija u širem povijesnom kontekstu istočnog pitanja. Pored tri noseće historijske teme, znanstveni interesi Čedomira Popova bili su značajno usmjereni prema europskim utjecajima na pojavu i razvitak društvenih ideja i institucija u obnovljenoj srpskoj državi (1804.–1918.). Pristupajući tim historijskim problemima, Popov je svoje razumijevanje novovjekovne europske povijesti temeljio na sintezi nekoliko škola mišljenja. Uočivši veoma rano ograničenja tradicionalnog historizma i pozitivizma, koji su bili dominantni teorijsko-metodološki okvir južnoslavenskih historiografija, on je prihvatio inspirativne impulse marksističkog tumačenja povijesti. Pod neposrednim utjecajem marksizma Popov je izgradio unutrašnju periodizaciju novog vijeka zasnovanu na promjenama u ekonomskom životu, tj. uspostavljanju kapitalizma i nizu društvenih, političkih i kulturnih promjena koje su njime bile prouzrokovane. Pri tome, slijedeći svoje afinitete u domeni povijesti međunarodnih odnosa, tradicionalno svedene na usko shvaćenu diplomatsku historiju, Popov je svoj pristup ovoj disciplini historijske znanosti izgradio slijedeći Pierrea Renouvina, vodećeg povjesničara međunarodnih odnosa u prvoj polovini XX. stoljeća, s kim se i osobno upoznao tijekom boravka u Francuskoj. Imajući u vidu interpretativni okvir u kojem se kretala novovjekovna povijest Europe prije pojave Popovljevih sinteza, može se s pravom ustvrditi da je on, djelujući u uvjetima neupitne prevage često redukcionistički shvaćene marksističke teorije društva i još izrazitije vulgarne marksističke ideologije, uspio u svojim radovima ostvariti uspješnu sintezu tradicionalne i nove historiografije.

Uz nastavu na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, Popov je sudjelovao i u radu brojnih stručnih tijela - bio je član uredništva *Zbornika Matice srpske za istoriju* od njegovog pokretanja 1970. i sve do 2009. godine. U međuvremenu, obavljao je i dužnost glavnog i odgovornog urednika posljednje serije *Jugoslovenskog istorijskog časopisa* (1985.-1989.). Mnoštvo priznanja za znanstveni rad profesora Popova okrunjeno je izborom za dopisnog (1981.), a potom i redovnog člana tadašnje Vojvođanske akademije nauka i umetnosti, da bi nakon njezina objedinjavanja sa Srpskom akademijom

nauka i umetnosti (1992.) postao redovni član potonje. Odlazak u mirovinu nije međutim označio i kraj njegova bavljenja znanstvenim i javnim radom. Aktivan u Matici srpskoj tijekom više desetljeća, 2008. izabran je za predsjednika najstarije srpske kulturne i znanstvene institucije. S tog položaja akademik Popov rukovodio je s više znanstvenih projekata, među kojima se svojom važnošću osobito ističu *Srpski biografski rečnik* te *Srpska enciklopedija*. Upravo zahvaljujući njegovu nesebičnom angažmanu, nakon dugogodišnjeg zastoja započelo je ostvarivanje ovih kapitalnih znanstvenih projekata.

Popovljevo pojavljivanje kao svjedoka obrane na suđenju Slobodanu Miloševiću na Haškom sudu izazvalo je oprečna mišljenja i kritike u inače ideološki oštro podijeljenom srpskom društvu. Usprkos tome, iako su pojedine interpretacije i ocjene – posebno međunarodnih odnosa u suvremenom svijetu – koje je profesor Popov razmjerno često iznosio u javnosti upitne i podložne kritici, on u svome znanstvenom radu nije gubio osjećaj za mjeru niti je, poput nemalog broja povjesničara na bivšem jugoslavenskom prostoru, u svojim prosudbama zanemarivao principe kritičke historiografije. Tijekom postojanja zajedničke jugoslavenske države Čedomir Popov održavao je bliske veze sa svojim kolegama u Beogradu, Sarajevu i Zagrebu. Pored kruga beogradskih povjesničara, posebno je blizak odnos njegovao s profesorom Reneom Lovrenčićem, s kime su ga, pored zajedničkih stručnih interesa, vezivale i prijateljske niti. Neobičnom slučajnošću, samo dan nakon smrti svoga zagrebačkog kolege i prijatelja preminuo je i Čedomir Popov. Njegovim odlaskom “zatvorilo se” jedno razdoblje u razvoju srpske historiografije, dok njegovo djelo svjedoči o razvojnim putevima srpske i jugoslavenske historiografije u XX. stoljeću.

MICHAEL ANTOLOVIĆ